

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ (СТ. 116 КК УКРАЇНИ)

КРАСМАН Катерина Андріївна - студентка 2 курсу магістратури Київського міжнародного університету, юридичний інститут

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8743-0246>

УДК 343.611

DOI 10.32782/LAW.UA.2021.4.17

Стаття присвячена комплексній кримінально-правовій характеристиці умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України). Розглянуто суб'єктивні та об'єктивні ознаки умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Досліджено спірні питання юридичної кваліфікації вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, проаналізовано зміст поняття «афект», зазначено обставини, що включаються до змісту цього поняття та визначено його види. Запропоновано закріпити в диспозиції ст.116 КК України вказівку на фактовість виникнення стану сильного душевного хвилювання.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, умисне вбивство, стан сильного душевного хвилювання, афект, кваліфікація, жорстоке поводження.

Постановка проблеми

Життя є найважливішою соціальною цінністю, декларація про яку гарантується як на міжнародному рівні, так і на внутрішньодержавному. В Україні декларація про цінність життя закріплена нормами Конституції України, а охорона цього права забезпечена нормами Кримінального кодексу України (далі – КК України). Актуальність дослідження полягає в тому, що одним із видів психічних станів, виділених у КК України і які підлягають вра-

хуванню при притягненні особи до кримінальної відповідальності та призначенні покарання, є стан сильного душевного хвилювання. Так, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України), є так званим кримінальним правопорушенням з привілейованим складом (таким, що містить у собі пом'якшуючі обставини). Сильне душевне хвилювання як особливий емоційний стан впливає на свідомість людини, яка фіксується на подразниках, що його викликають, і призводить до послаблення здатності людини усвідомлювати значення своїх дій, зменшує можливість самоконтролю та управління своєю поведінкою. Особливо яскраво вплив сильного душевного хвилювання проявляється в суб'єктивній стороні кримінального правопорушення та визначає характер, природу наміру, мотив, мету кримінального караного діяння, що обумовлює важливість встановлення такого стану для правильної кваліфікації діяння. У вказаному аспекті категорія стану сильного душевного хвилювання безпосередньо розглядається в межах не тільки кримінального права, а й психології, юридичної психології, у зв'язку з чим має певну проблематику, що зумовлює особливий інтерес до умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання.

Стан дослідження проблеми

Проблематикою кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, займалися такі дослідники, як О.В. Авраменко, А.В. Байлов, О.М. Короленко, М.В. Лисак, Л.А. Остапенко, В.О. Шуляр та ін. Відзначаючи їх значний науковий внесок у розроблення проблематики кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, варто констатувати наявність з моменту проведених досліджень законодавчих змін відносно кримінального правопорушення, передбаченого ст. 116 КК України, що зумовлює необхідність оновлення наявних наукових результатів.

Метою статті є комплексна кримінально-правова характеристика умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання відповідно до чинного законодавства України.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що стаття є науковою працею, у якій комплексно проаналізовано особливості умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, що передбачено ст. 116 КК України з урахуванням змін у кримінальному законодавстві України.

Виклад основного матеріалу

Стаття 116 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, відповідно до якої «умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленому жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк» [1].

Безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень проти життя особи, передбаченого ст. 116 КК України, є порядок суспільних відносин, який забезпечує охорону життя людини.

Об'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується діями (посяганням на життя іншої особи), наслідками у вигляді смерті людини, причинним зв'язком між зазначеними діями та наслідком, а також часом і певною обстановкою вчинення кримінального правопорушення [2, с. 250].

При формуванні диспозиції ст. 116 КК України законодавець використовує терміни «жорстоке поведіння», «честь і гідність особи», щоб описати спосіб вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 116 КК України. Щодо терміна «жорстоке поведіння», то варто відмітити, що в законодавстві про кримінальну відповідальність немає визначення сутності цього поняття, а також понять, які використовуються для його визначення.

Ця ознака досить давно відома в кримінальному праві. Сучасні дослідники насильницьких кримінальних правопорушень виділяють низку її типових проявів. Так, О. М. Храмцов вказує серед них такі, як: «1) імпульсивна жорстокість (викликана реакцією суб'єкту на ситуацію і викликана емоційною нестриманістю); 2) інструментальна жорстокість (використовується для досягнення певної кримінально протиправної мети); 3) «вимушена» жорстокість (є результатом погроз та вимог з боку лідера злочинної групи); 4) жорстокість як результат групової солідарності (реалізується бажання особи зберегти чи підвищити авторитет в групі; виступає різновидом «інструментальної» жорстокості); 5) жорстокість як основний мотив кримінально протиправного діяння (у ній знаходять свій прояв особистісні якості особи (агресивність, садизм, зневажання інших осіб, егоїзм тощо)» [3, с. 107–108].

Безперечно, при умисному вбивстві, вчиненому в стані сильного душевного хвилювання, жорстокість може отримати будь-який із зазначених проявів. Водночас у «строгомому» розумінні її як властивості об'єктивної сторони аналізованого злочину, жорстоке поведіння слід розглядати як категорію, що визначає спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння [4, с. 133]. «Спосіб вчинення злочину – факультатив-

на ознака об'єктивної сторони складу злочину..., що становить собою певну форму, у якій виявилися суспільно небезпечні дії, ті прийоми та методи, що були використані винним у процесі вчинення злочину» [5, с. 350]. У зв'язку із цим не можна повністю погодитись із думкою Л. П. Брич, яка вважає, що «жорстоке поведження» у ст. 438 КК України та «погане поведження» у ст. 434 КК України є по-різному сформульованими тотожними діями [6, с. 417–418]. Усе ж воля законодавця полягає в тому, що кримінально протиправним у ст. 434 КК України визнане діяння «поведження», вчинене певним способом – «пов'язане з особливою жорстокістю». Спосіб не є самостійною ознакою об'єктивної сторони, оскільки він лише характеризує діяння (дію або бездіяльність) правопорушника, є його якісною характеристикою. Погане поведження з військовополоненими без жорстокості, але за наявності інших кримінально-правових ознак також може містити склад кримінального правопорушення.

Об'єктивні ознаки жорстокого поведження характеризуються фахівцями як наявність такого способу вчинення кримінального правопорушення, котрий спрямовано на заподіяння особливих фізичних і психічних страждань потерпілому [7, с. 163]. Показником жорстокого поведження визнаються фізичні або психічні страждання потерпілого, які можуть бути виражені у виді болю, виснажливому фізичному нездужанні внаслідок голоду, спраги, охолодження тіла, психофізіологічні порушення, які виснажують нервову систему людини (унаслідок введення в організм психоактивних речовин, токсичних речовин тощо). При цьому основний критерій оцінки страждань – темпоральний. Біль, виснаження, спрага, голод, приниження й інші особливо негативні відчуття потерпілий відчуває більш чи менш значний час.

У статті 116 КК України вказано також на діяння, що принижує честь і гідність особи, здатних викликати стан афекту. Поведження, що принижує честь і гідність особи, можна уявити як глузування, знущання, висміювання, приниження тощо. Причому, на відміну від тяжкої образи, яка

завжди виражається в непристойній формі, знущання може здійснюватися в пристойному вигляді, хоча за своїм змістом є цинічним і образливим, що зачіпає психіку людини, сильно травмуючи її та завдаючи моральних страждань.

Системний характер як кількісна і якісна ознака в структурно-змістовній характеристиці складу умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є певною мірою унікальною, адже лише два рази (крім тексту диспозиції ст. 116 КК України) згадується в чинному законі про кримінальну відповідальність. Під системним характером донедавна розуміли різновид повторності, не пов'язаний із засудженням за раніше вчинений злочин, коли до засудження особою вчиняються аналогічні злочини, котрі передбачаються однією й тією самою статтею кримінального закону (В. П. Малков) [8, с. 46]. Крім того, під системним характером визначали й особливості конструкції об'єктивної сторони окремих видів кримінальних правопорушень. Так, А. Ф. Зелінський відзначав існування злочинів, об'єктивна сторона яких характеризується систематичністю відповідних діянь – наприклад, приватнопідприємницька діяльність, комерційне посередництво, незаконне лікування, мордування, систематичне бродяжництво тощо [9, с. 7].

Однією із проблем, яка дискутувалася фахівцями в радянський період, була кількісна ознака цього поняття. Так, деякі автори вважали, що системність охоплювала щонайменше три епізоди кримінально каранної діяльності, інші ж вказували, що вчинення діяння три й більше разів охоплюється поняттям «неодноразовість», а для системності достатньо вчинення двох діянь [10, с. 31–36]. Водночас друга позиція мала (і має) дещо більше прихильників. «У кримінальному праві під системністю традиційно розуміють вчинення тотожного діяння два або більше разів» [11, с. 104]. Тобто жорстоке поведження, або таке, що принижує честь і гідність особи, повинно відбутися принаймні двічі.

У теорії кримінального права афектом є такий психічний стан, що обмежує мож-

лівість людини усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій чи керувати ними, проте виключає її. КК України передбачає відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у стані афекту. Зокрема, відповідальність за вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (афекту), передбачає стаття 116 КК України [1].

У цьому випадку наявність стану фізіологічного афекту має обґрунтуватися висновком психолого-психіатричної експертизи. Слід зазначити, що між станом фізіологічного афекту, спровокованого певними зовнішніми факторами або їх сукупністю, та вчинення вбивства не повинно бути тимчасового розриву, тому що афект є миттєвим процесом. При цьому після певного періоду часу до кримінального правопорушника повертається душевна рівновага та контроль над своїми діями. Вбивство, яке хоч і було спричинене аморальною поведінкою потерпілого, але вчинене особою, до якої вже повернулося усвідомлення того, що відбувається, і контроль над своєю поведінкою, не може вважатися вбивством у стані сильного душевного хвилювання і не тягне за собою настання кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 116 КК України.

Стан сильного душевного хвилювання визначається пунктом 23 Постанови Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» як емоційний стан винного, який значною мірою знижував його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними [12].

У теорії кримінального права термін «афект» прийнято розглядати в трьох аспектах: психологічному, юридичному, експертному [13, с. 382]. У доктрині кримінального права прийнято ототожнювати поняття «афект» та «сильне душевне хвилювання». Однак деякі вчені звертають увагу, що в психології до сильного душевного хвилювання застосовуються два терміни – емоція та афект, які співвідносяться як загальне та часткове, і при цьому не завжди сильне душевне хвилювання досягає

того ступеня інтенсивності, за якого його можна позначити як афект. Крім того, вчені вказують, що визначення наявності або відсутності стану афекту відноситься до компетенції експерта, а сильного душевного хвилювання – компетенції суду, у зв'язку з чим вони пропонують законодавчо розмежувати ці два поняття [2, с. 252]. Подібне розмежування не буде істотно впливати на кваліфікацію діяння, а тому залишається в рамках наукової дискусії. Водночас не кожен «психологічний афект» визнано «правовим афектом».

У деяких випадках на практиці виникає необхідність у розмежуванні патологічного і фізіологічного афектів у суб'єкта в момент здійснення їм протиправних дій. І.М. Савка вважає, що «в подібних випадках доцільне проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи» [14, с.107].

А.І. Кунтій вважає, що розмежування цих станів повинно здійснюватися іншим шляхом. «У таких випадках потрібне послідовне проведення спочатку судово-психіатричної експертизи для діагностики патологічного афекту і лише потім (у разі, якщо експерти-психіатри доходять висновку про відсутність патологічного афекту у підекспертного) – судово-психологічної експертизи для встановлення наявності або відсутності фізіологічного афекту». Проте бувають випадки, коли проведенням судово-психіатричної експертизи суд обмежується, хоча відповідно до її результатів підсудний визнаний осудним і, таким чином, є основа для проведення судово-психологічної експертизи на предмет встановлення афекту [15, с. 76].

На думку І.А. Літвякової, «призначення комплексної експертизи доцільне, передусім відносно осіб з ознаками так званих прикордонних станів, що відносяться до «малої психіатрії» (неврози, психопатії, алкоголізм, психопатичний розвиток особистості, олігофренія в мірі легкої дебільності і інше) при вирішенні питання про їх здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, а так само для визначення медичного і психологічного критеріїв осудності» [16, с. 808].

При проведенні експертизи постає завдання з'ясування ролі захворювання у виникненні афекту, можливого впливу наявної патології на його протікання, діагностики афекту в суб'єкта в момент здійснення їм злочинних дій, що можливо в такому випадку в результаті спільної діяльності психолога і психіатра.

Слід зазначити, що питання, які ставляться перед комплексною експертизою, за своєю суттю комплексними не є. Відповідно, така експертиза проводить декілька самостійних експертиз. Експерти нерідко навіть «ділять» між собою питання й у висновках підписують лише свою частину дослідження». Таким чином, деякі питання вирішуються тільки психіатром (чи страждає суб'єкт на психічне захворювання, чи потребує він у примусових заходах медичного характеру); інші – тільки психологом (чи знаходився обвинувачений у момент здійснення діяння в стані афекту; які індивідуально-психологічні особливості особи тощо). Очевидно, що в цих випадках відбувається порушення одного із принципів проведення комплексної експертизи, а саме: «питання, що вирішуються експертами, повинні носити саме комплексний характер, тобто не можуть бути вирішені в рамках однієї експертизи або ж в результаті послідовного проведення декількох самостійних експертиз». Вихід тут полягає в послідовному проведенні відповідних експертиз.

Таким чином, для встановлення емоційного стану, у якому перебував правопорушник під час вчинення кримінального правопорушення, потрібно призначати судово-психологічну експертизу. Призначення судово-психіатричної експертизи потрібне в тих випадках, коли є підстави припускати, що кримінальне правопорушення вчинене в стані патологічного афекту або іншому хворобливому стані психіки.

Варто вказати, що афективні дії відрізняються недостатньою осмисленістю та продуманістю, відсутністю попереднього плану, хаотичністю рухів. У стані афекту людині складно стримати себе від насилля, однак вона може керувати афективни-

ми реакціями та їх зовнішніми проявами. Дії людини у стані афекту свідчать про зменшення її вимогливості до себе та своїх вчинків. Стан фізіологічного афекту зберігає здатність усвідомлення оцінки власної поведінки та можливості керування власними діями [17, с. 107].

Відповідно, постає питання про позитивну або негативну оцінку афекту. Одні вважають афект нормальною реакцією, а інші аномалією, вказуючи на явну невідповідність реакції суб'єкта провокуючому впливу, викривлення в оцінці правових ситуацій [18, с. 53]. Слідуючи логіці законодавця, можна стверджувати, що афект є нормальною реакцією здорового організму, яка хоча й належить до станів зниженої правоздатності, але не виключає осудності та може потягти відповідальність у встановлених законом випадках, а не застосування примусових заходів медичного характеру. На наш погляд, враховуючи, що для емоційних станів, до яких належить й афект, характерна афективна амбівалентність (співіснування протилежних почуттів до людини, явища, наприклад, одночасна любов і ненависть), є недоцільним давати компонентам правової психології позитивну або негативну оцінку.

Невіддільною рисою афекту є його раптовість. При цьому раптовість стану афекту не пов'язана з раптовістю вчинення вбивства, але має безпосередній зв'язок із виникненням мотиву. Раптовість полягає в тому, що стан афекту виникає негайно як реакція на насильство та знущання, тяжку образу, інші протиправні чи аморальні дії потерпілого. Тому необхідною є відсутність тривалого тимчасового розриву між діями потерпілого і виниклим афектом. На думку А. Брижака, припустимий проміжок у часі повинен бути показником і бути наслідком нормального розвитку афективного процесу після зовнішнього впливу. Дії правопорушника повинні бути «безпосередньо», «слідувати за», «ніби у відповідь» на дії потерпілого [19, с. 184]. Саме тому пропонуємо закріпити в диспозиції ст.116 КК України вказівку на раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання.

У науці є декілька точок зору щодо значення таких видів умислу в кримінальних правопорушеннях, що розглядаються, а саме:

- кримінальні правопорушення, що вчинені в стані сильного душевного хвилювання, можуть бути скоєні тільки з прямим умислом;
- такі кримінальні правопорушення можуть бути вчинені тільки з непрямым умислом;
- кримінальні правопорушення, що розглядаються, можуть бути вчинені як з прямим, так і з непрямым умислом.

Найбільш поширеним є підхід, згідно з яким посягання на життя та здоров'я особи в стані сильного душевного хвилювання характеризуються умисною формою вини у вигляді прямого або непрямого умислу.

З погляду конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 116 КК України, немає ніяких обмежень для подібного висновку. Судово-слідча практика виходить із того, що злочини в стані афекту можуть бути вчинені і з прямим, і з непрямым умислом.

О.В. Ус також вважає, що злочин, вчинений у стані сильного душевного хвилювання, може бути вчинений як із прямим, так і з непрямым умислом, однак відзначає, що найчастіше злочини в стані афекту вчиняються з непрямым неконкретизованим умислом [20, с. 134].

Необхідно відзначити, що сильне душевне хвилювання значно впливає на виникнення, динаміку й реалізацію умислу. Так, вбивство в стані сильного душевного хвилювання може бути вчинене як із прямим умислом, так і непрямым. У деяких випадках дії винного характеризуються визначеністю й цілеспрямованістю, оскільки бажання заповдіяти смерть неможливе без постановки такої мети. Але такі випадки вбивства із прямим наміром не типові для цього складу кримінального правопорушення, і, в основному, воно відбувається з непрямым умислом. У непрямому умислі ціль досягнення смерті не переслідується, тому й виключається бажання досягти її настання. Тільки заповдіання фізичної шко-

ди кривдникові є для суб'єкта бажаним результатом, а не досягнення наслідків.

Варто погодитись із позицією М. Сагрядян, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла до його вчинення 14-річного віку й перебувала під час учинення злочину в стані сильного душевного хвилювання, зумовленого жорстоким поведженням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведження з боку потерпілого [2, с. 253].

Як уже зазначалось, умисне вбивство, передбачене ст. 116 КК України, як й умисне вбивство, передбачене ст. 118 КК України, належить до привілейованих складів умисних убивств. Але в науці кримінального права та практиці застосування кримінального закону постає чимало питань щодо правової кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених у стані сильного душевного хвилювання.

Вітчизняний учений Р. В. Вереша стверджує, що в разі конкуренції зазначених спеціальних норм з пом'якшувачими ознаками вчинене необхідно кваліфікувати за кримінально-правовою нормою, що передбачає найбільш м'яке покарання, тобто за статтею, що передбачає відповідальність за умисне заповдіання смерті або шкоди здоров'ю при перевищенні меж необхідної оборони [21, с. 168].

Зазначені норми відрізняються одна від одної не тільки своєрідністю ознак об'єктивної сторони діяння, які, як показано вище, можуть накладатися один на одного практично до ступеня змішування. У цілому, погоджуючись із такою кваліфікацією, варто підкреслити, що все-таки основний критерій розмежування насильницьких кримінальних правопорушень, що вчиняються у станах душевного хвилювання і необхідної оборони, міститься в суб'єктивній стороні діяння, а саме – його меті, яка хоч і не є обов'язковою ознакою розглянутих кримінальних правопорушень, проте дозволяє дати правильну кримінально-правову оцінку вчиненого.

Тим не менше, метою особи, яка вчиняє насильницькі дії в стані душевного хвилювання, слід вважати усунення або

послаблення емоційного дискомфорту, викликаного певними діями. Засобом цього суб'єкта бачиться заподіяння кривдникові страждань, які могли б компенсувати його страждання.

На думку деяких науковців, така мета часто є невизначеною, суб'єкту байдуже, що принесуть його дії кривднику – смерть або шкоду здоров'ю. Кінцевий результат представляється як певна абстрактна шкода, яку необхідно заподіяти, причому саме поняття шкоди у свідомості винного, як правило, не конкретизується [22, с. 185]. Водночас мета дій особи, що відбиває напад у процесі необхідної оборони, полягає в захисті особи, громадських і державних інтересів суспільно небезпечним способом.

Зазначимо, що, на нашу думку, основна відмінність між статтями 116 та 118 КК України – це їх неоднакова суспільна небезпечність. І хоча законодавець відносить зазначені склади кримінальних правопорушень до умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах і різко знижує покарання за їхнє вчинення в порівнянні з іншими умисними вбивствами, проте встановлює за заподіяння смерті при перевищенні меж необхідної оборони більш м'яке покарання, ніж за її заподіяння в стані сильного душевного хвилювання.

Підставою ж настання відповідальності за статтею 116 КК України є стан сильного душевного хвилювання, який виникає внаслідок жорстокого поведження, поведження, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведження. Проте ці підстави не досягають такого ступеня суспільної небезпечності, за які дають право особі, яка захищається, позбавити іншу особу життя чи, наприклад, завдати тяжких тілесних ушкоджень. Відповідно до цього можна зробити висновок, що ст. 118 КК України є більш пільговою нормою.

У випадку заподіяння при перевищенні меж необхідної оборони вбивства, коли винний одночасно перебував у стані сильного душевного хвилювання, кримінальна відповідальність не повинна наставати, адже в таких випадках має йтися не про конкуренцію двох кримінально-правових норм,

а про наявність кількох пом'якшувальних ознак. У таких випадках виключення кримінальної відповідальності може обґрунтуватися з урахуванням положень про малозначність діяння [23, с. 110].

Висновки

З урахуванням вищезазначеного, видається за доцільне акцентувати увагу на тому, що умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання належить до вбивств із привілейованим складом, зважаючи на певну специфіку суб'єктивної сторони, яка характеризується особливим емоційним станом. Безумовно, стан сильного душевного хвилювання є характерним для особи, яка вчинює вбивство, унеможливує співучасть у ньому інших осіб, яким не властивий такий стан. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 116 КК України, має об'єктом посягання життя людини. Потерпілий у цьому кримінальному правопорушенні відрізняється від інших категорій потерпілих тим, що сам проковує кримінально протиправне посягання своєю поведінкою (жорстоке поведження, і таке, що принижує честь і гідність особи, за наявності системного характеру такого поведження). Така ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як стан сильного душевного хвилювання, належить до змісту привілейованих складів кримінальних правопорушень і свідчить про те, що ці кримінальні правопорушення законодавець визнає менш суспільно небезпечними. Під час кваліфікації умисного вбивства, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання, необхідно також враховувати особливості об'єктивних факторів, які зумовили виникнення цього емоційного стану.

Встановлено особливості розмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 116 КК України з іншими складами правопорушень на прикладі ст. 118 КК України, які полягають у наступному: стан сильного душевного хвилювання та наступні дії правопорушника повинні бути реакцією у відповідь на неправомірну поведінку потерпілого. Саме тому остання є необхідною причиною ви-

никнення в правопорушника стану сильного душевного хвилювання, під впливом якого він здійснює кримінально протиправне посягання на життя іншої особи, тобто потерпілого; вчинити вбивство у стані сильного душевного хвилювання можна лише шляхом активних протиправних дій. Такі дії зазвичай мають імпульсивний, раптовий характер і визначаються емоціями правопорушника, які є відображенням надзвичайно сильного збудження та крайнього озлоблення особи в такому стані. Для вирішення проблем, пов'язаних із практикою застосування ст.116 КК України, вважаємо за доцільне закріпити в диспозиції ст.116 КК України вказівку на раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.11.2021)
2. Саградян М. Убивство у стані сильного душевного хвилювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 250–254.
3. Храмов О. М. Особлива жорстокість та її ознаки (психологічний, кримінологічний та кримінально-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2013. № 1077. С. 107–108.
4. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2018. 328 с.
5. Денисов С. Ф., Пузиревський М. В. Словник Загальної частини кримінального права України. Чернігів: Десна Поліграф, 2018. 536 с.
6. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2013. 712 с.
7. Храмов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: НікаНова, 2015. 472 с.
8. Малков В. П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1982. 176 с.
9. Зелинский А. Ф. Квалификация повторных преступлений. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1976. 54 с.
10. Караев Т. Э. Повторность преступлений. Москва: Юрид. лит., 1983. 104 с.
11. Забуга Ю., Соловйова В., Нестеренко І. Особливості кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання. *Форми права*. 2020. № 61 (2). С. 102–113.
12. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Верховного суду України від 07.02.2003 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 18.11.2021).
13. Цибульській Д. Місце стану сильного душевного хвилювання в системі криміналістики. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса: Гельветика, 2020. С. 381–383.
14. Савка І. М. Необхідність судово-експертного дослідження кумулятивного фізіологічного афекту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Випуск 23. С. 103–113.
15. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 220 с.
16. Літвякова І. А. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 806–809.
17. Капустін О. Сильне душевне хвилювання у кримінальному законодавстві України та окремих зарубіжних країн: порівняльно-правова характеристика. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 104–109.
18. Нестеренко Д. Вбивство у стані сильного душевного хвилювання : проблемні аспекти. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. № 6. С. 51–56.

19. Брижак А. Проблемні питання кримінально-правової кваліфікації злочинів вчинених в стані афекту. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. № 3. С. 177–190.

20. Ус О. В. Кваліфікація злочину за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. № 49, т. 2. С. 130–136.

21. Вереша Р. В. Кримінально-правове значення стану сильного душевного хвилювання при перевищенні меж необхідної оборони та крайньої необхідності. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (Одеса, 30 березня 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 167–168.

22. Вереша Р. В. Сильне душевне хвилювання: поняття та кримінально-правове значення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(13). С. 182–193.

23. Забуга Ю., Соловійова В., Нестеренко І. Особливості кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання. *Форум права*. 2020. № 61 (2). С. 102–113.

SUMMARY

The article is devoted to the complex criminal-legal characteristics of premeditated murder committed in a state of strong emotional agitation (Art. 116 of the Criminal Code of Ukraine). The subject of the research is the criminal-legal characteristics of premeditated murder committed in a state of intense emotional excitement. The purpose of this article is a comprehensive criminal law description of premeditated murder committed in a state of strong emotional excitement. The methods used in this study are the following: logical and semantic while studying the notion and grounds for strong emotional excitement; analysis – allowed to highlight the state of the scientific problem; dialectical was used in considering the aspects of application of prior and current version of Article 116 of the Criminal Code of Ukraine; hermeneutic used to restrict the notion of concepts. The subjective and objective signs of premeditated murder committed in a state of intense emotional agitation are considered. The controversial issues of the legal qualification of a murder committed in a state of strong emotional excitement are investigated, the content of the concept of «affect» is analyzed, the circumstances that are included in the content of this concept are indicated and its types are determined. Drawing upon listed article the grounds for strong emotional excitement were revealed, also it has been found that every aspect of cruel treatment should be identified. It is emphasized that in order to establish the systemic nature of actions that disparagement of a person's honour and dignity of the perpetrator, it is necessary to confirm it. It has been established that premeditated murder committed in a state of strong emotional excitement belongs to murders with a privileged composition, taking into account certain specifics of the subjective side, which is characterized by a special emotional state. It is proposed to fix in the disposition of Article 116 of the Criminal Code of Ukraine an indication of the suddenness of the emergence of a state of strong emotional excitement.

Key words: crime, premeditated murder, state of strong emotional excitement, affect, qualification, cruel treatment.